

Fåglar 2

Naturvårdsverket har tagit fram vägledningar för länsstyrelsernas arbete med bevarandeplaner för Natura 2000. Det finns totalt 257 vägledningar uppdelade i olika grupper. Vi har gjort en pdf för varje grupp. Fåglarna har vi delat i fyra grupper Fåglar 1, 2, 3 och 4. Indelningen sker efter fågelns nummer i fågedirektivets bilaga 1.

I denna pdf finns vägledningar för följande fåglar:

A094 Fiskgjuse (<i>Pandion haliaetus</i>)	2
A098 Stenfalk (<i>Falco columbarius</i>)	6
A102 Jaktfalk (<i>Falco rusticolus</i>)	9
A103 Pilgrimsfalk (<i>Falco peregrinus</i>)	13
A104 Järpe (<i>Bonasa bonasia</i>)	17
A108 Tjäder (<i>Tetrao urogallus</i>)	20
A119 Småfläckig sumphöna (<i>Porzana porzana</i>)	24
A122 Kornknarr (<i>Crex crex</i>)	27
A127 Trana (<i>Grus grus</i>)	30
A132 Skärfläcka (<i>Recurvirostra avosetta</i>)	33
A139 Fjällpipare (<i>Charadrius morinellus</i>)	36
A140 Ljungpipare (<i>Pluvialis apricaria</i>)	38
A151 Brushane (<i>Philomachus pugnax</i>)	41
A154 Dubbelbeckasin (<i>Gallinago media</i>)	45

A094 Fiskgjuse (*Pandion haliaetus*)

Uppdaterad senast: 2003-04-08

Ansvarig för vägledningen: Krister Mild, Naturvårdsverket. krister.mild@naturvardsverket.se

Faktaunderlag från bl.a.: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Fiskgjusen är helt beroende av tillgång till öppet vatten inom sitt hemområde (havsmiljö, insjöar, älvar, åar) eftersom födan nästan uteslutande består av fisk. Den fångar endast ytligt gående fisk, ned till maximalt en halv meters djup.

Fiskgjusen fiskar i såväl eutrofa som oligotrofa sjöar liksom i större vattendrag och i grundare kustområden. Jaktframgången kan dock minska avsevärt om vattnet är alltför grumligt. I områden med enbart oligotrofa sjöar kan sämre tillgång på fisk medföra lägre reproduktion bl.a. beroende på att gjusarna måste jaga över större arealer (längre bort från boplatsen).

Fiskgjusen är beroende av lämpliga träd för sitt bobygge. Det vanligaste trädslaget är tall (≥90%) där det stora risboet byggs i toppen av plattkronade, kraftiga träd, så att utsikt fås över omgivningen. Enstaka bon kan placeras i kraftledningsstolpar, stora torn eller på stora stenar i sjöar och vattendrag.

Fiskgjusen är ofta störningskänslig vid boplatsen.

Spridningsförmåga

Fiskgjusen kan jaga upp till någon mil från boplatsen.

Flyttar mellan Sverige och Västafrika söder om Sahara.

Hotbild

Eftersom fiskgjusen ofta häckar vid stränder och på öar utgör närgången båttrafik, sportfiske, bad, kanoting etc. i boets omedelbara närhet ett hot.

Exponeringen för klorerade kolväten har minskat sedan 1970-talet då dessa miljögifter orsakade en ökad fosterdödighet och sönderruvning av ägg på grund av skalförtunning. Emellertid tillkommer nya typer av miljögifter i naturen vars effekter vi ännu vet litet om (t.ex. bromerade flamskyddsmedel)

Försurning av sjöar kan medföra sämre födotillgång samt en ökad exponering för giftiga metaller.

Skogsavverkning utan hänsyn till fiskgjusens boträd eller presumtiva boträd utgör en fara inom vissa områden, eftersom tillgången på lämpliga träd då minskar.

Nationell bevarandestatus 2001

Beståndets storlek beräknas uppgå till mellan 3 000-4 000 par. Arten riksinventerades av SOF år 2001 och resultatet av denna kommer att publiceras troligen 2003. Populationen i Sverige anses vara förhållandevis stabil, men inom vissa delområden förekommer numera säkra uppgifter om beståndsnedgångar.

Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Fiskgjusen häckar i samtliga län utom på Gotland (I-län).

I ett europeiskt perspektiv har Sverige ett stort ansvar för denna art då cirka 35% häckar i landet.

BirdLife International betecknar fiskgjusen som *Sällsynt* i Europa. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket innebär att den globala population inte är koncentrerad till Europa men att arten har en otillfredsställande bevarandestatus i området (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att den svenska populationen ej minskar, dvs. att vi inom landets gränser även fortsättningsvis har ett bestånd på minst 3 500 par, spritt över hela sitt utbredningsområde enligt ovan.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Fiskgjusen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras import och export samt försäljning av levande och döda exemplar av fiskgjuse. Sådan import och export samt försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder förvaring av levande exemplar av fiskgjuse.

Fiskgjuse tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattnings-, (MB 11:13–14 och förordningen om vattenverksamhet).

Fiskgjusen är upptagen i Bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Fiskgjusen är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Andra typer av befintliga bevarandeåtgärder

En del av fiskgjusens häckningsplatser är skyddade genom att naturvårdsavtal skett med markägare.

I vissa områden, exempelvis längs populära kanotleder och i vissa sportfiskeområden med täta bestånd av fiskgjuse, har vädjandeskyltar satts upp för att friluftslivet skall ta hänsyn till boplatserna.

Vissa särskilt utsatta boplatser ”flyttas” genom att gamla boplatser rivs och nya bon byggs upp i lämpliga träd på mindre utsatta ställen.

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (Ej fastställt av Naturvårdsverket)

Avverkning eller andra skogsbruksåtgärder bör ej tillåtas i närheten av häckningsplatserna, speciellt inte under inledande delen av häckningssäsongen (april–maj).

Skogsbruket bör tillse att det kontinuerligt tillkommer nya lämpliga boträd. Detta innebär att vid avverkning av slutna skogsbestånd sparas grova, plattkronade tallar tillsammans med ett mindre antal träd strax intill (sittplats och skydd).

Ett utökat samarbete mellan länsstyrelsen och polisen/tullen är önskvärt för att kunna minska faunakriminaliteten.

Uppsättning av boplattformar har visat sig vara en bra metod, dels för att erbjuda gjusarna mer skyddade alternativ till störda boplatslägen och dels för att generellt öka antalet boplatser i trakter med dålig tillgång på boträd. Uppsättning av boplattformar får dock inte bli ett alternativ till hänsynstagande i normalt skogsbruk.

För bon i utsatta lägen bör länsstyrelsen fatta beslut om landstigningsförbud och/eller förbud att uppehålla sig i närheten av fiskgjusens boträd under häckningstiden. Därvid rekommenderas ett förbud mot att uppehålla sig med båt, eller på land, inom ett avstånd av minst 100 m. ca. 1/4–15/8. Förbudet bör anges med skyltar på land, bojar i vattnet samt, i förekommande fall, markeras som fridlyst område på fiskekort och på specialkartor. Även tillfälliga tillträdesförbud kan användas vid temporära häckplatser i naturreservat och nationalparker.

Begränsning av skogliga åtgärder på eller i anslutning till häckningsplatser samt allmänhetens tillträde till särskilt känsliga platser. I Natura 2000-områden med häckande fiskgjuse bör även följande beaktas; kända boplatser för fiskgjuse får ej utsättas för störning. Avståndet till leder, rastplatser etc. bör ej understiga 100 m. Under inledande delen av häckningssäsongen (april–maj) är fiskgjusen (liksom flertalet andra rovfågelarter) mycket känslig för störning och under denna tid bör skoglig eller annan verksamhet undvikas inom en kilometers radie runt boet. Skoglig verksamhet bör undvikas inom minst 100 m radie från bebott bo även under resterande del av sommaren t.o.m. 15 augusti. Särskilt störningsutsatta bon kan ”flyttas” genom att en plattform byggs i toppen av lämpligt träd på annan närbelägen plats. Eventuella kanotleder bör anpassas till boplatsernas läge. Skyltar bör sättas upp med saklig information om artens status och livsbetingelser.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Ahlgren, C.-G. 1976. *Fiskgjuseinventering i Älvsborgs län (Västgötadeln)*. Länsstyrelsen i Älvsborgs län.
- Ahlgren, C.-G. 1981. *Häckningsresultat hos fiskgjuse i delar av Skaraborgs län, del II*. Grus 7: 33–40.
- Ahlgren, C.-G. & Eriksson, M.O.G. 1984. *Belastningen av kvicksilver och klorerade kolväten hos fiskgjuse Pandion haliaetus i sydvästra Sverige*. Vår Fågelvärld 43: 299–305.
- Bergman, A., Lundberg, P. och Olsson, H. 1981. *Fiskgjusen (Pandion haliaetus) i södra Västerbottens kustland 1976–1980*. Fåglar i Västerbotten 6: 17–21.
- Edberg, E. 1984. *Inventeringar av lom och fiskgjuse i Båven 1983*. Länsstyrelsen i Södermanlands län informerar, planeringsavd., naturvårdsenheten nr 9/84 (stencil).
- Eriksson, M.O.G. 1985. *Prey detectability for fish-eating birds in relation to fish density and water transparency*. Ornis Scandinavica 16: 1–7.

- Eriksson, M.O.G. 1986. Fish delivery, production of young, and nest density of Osprey (*Pandion haliaetus*) in southwest Sweden. *Can. J. Zool.* 64: 1961–1965.
- Eriksson, M.O.G. 1991. Förurningspåverkan på fågel- och däggdjursbestånd. *Naturvårdsverket Rapport* 3969.
- Eriksson, M.O.G., Henrikson, L. och Oscarson, H.G. 1983. Förurning – ett framtida hot mot fiskgjusen (*Pandion haliaetus*). *Vår Fågelvärld* 42: 293–300.
- Eriksson, M.O.G. och Wallin, K. 1995. Survival and breeding success of the Osprey *Pandion haliaetus* in Sweden. *Bird Conservation International* 4: 263–277.
- Hallberg, L.-O., Hallberg, P.-S. och Sondell, J. 1983. Styrning av fiskgjusens *Pandion haliaetus* val av boplatser i Helgasjön, Kronobergs län, för att minska störningsrisken. *Vår Fågelvärld* 42: 73–80.
- Nilsson, S.G. 1981. De svenska rovfågelbeståndens storlek. *Vår Fågelvärld* 40: 249–262.
- Odsjö, T. och Sondell, J. 1976. Reproductive success in Ospreys *Pandion haliaetus* in southern and central Sweden, 1971–1973. *Ornis Scand.* 7: 71–84.
- Odsjö, T. och Sondell, J. 1982. Eggshell thinning and DDT, PCB and mercury in eggs of Osprey (*Pandion haliaetus* (L.)) in Sweden and their relations to breeding success. I: Odsjö, T. Eggshell thickness and levels of DDT, PCB and mercury in eggs of Osprey (*Pandion haliaetus* (L.)) and Marsh harrier (*Circus aeruginosus* (L.)) in relation to their breeding success and population status in Sweden. - Doktorsavhandling, Zoologiska inst., Stockholms universitet.
- Odsjö, T. och Sondell, J. 1986. När och hur bör fiskgjusen skyddas? *Vår Fågelvärld* 45: 351–358.
- Persson, A. 1983. Rapport från projekt fiskgjuse i Dalarna 1983. *Fåglar i Dalarna* 16: 127–132.
- Pettersson, Å. 1978. Sottern, en inventering av fågelliv och fritidsutnyttjande. Länsstyrelsen i Örebro län, Naturvårdsenheten.
- Ryttman, H. 1994. Överlevnadsberäkningar och försök att skatta populationsutvecklingen hos fiskgjuse *Pandion haliaetus*, ormvråk *Buteo buteo* och sparvhök *Accipiter nisus* i Sverige. *Ornis Svecica* 4: 159–172.
- Sondell, J. 1990. Studier av fiskgjusen. *Milvus* 20: 30–41.
- Sondell, J. 1993. Inventering av fiskgjuse 1993. *Fåglar i Kvismaren* 9: 9–14.
- Österlöf, S. 1973. Fiskgjusen *Pandion haliaetus* i Sverige 1971. *Vår Fågelvärld* 32: 100–106.
- Österlöf, S. 1977. Migration, wintering areas, and site tenacity of the European Osprey *Pandion h. haliaetus* (L.). *Ornis Scand.* 8: 61–78.

A098 Stenfalk (*Falco columbarius*)

Uppdaterad senast: 2003-04-08

Ansvarig för vägledningen: Krister Mild, Naturvårdsverket. krister.mild@naturvardsverket.se

Faktaunderlag från bl.a.: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Stenfalken är en småfågelspecialist som häckar i anslutning till öppna, småfågelryka områden. Under gnagarår livnär den sig även i hög utsträckning på lämmel och sork.

I fjällen häckar arten huvudsakligen i fjällbjörkskogen, men går i stor utsträckning även ned i det intilliggande barrskogslandet. Nedanför fjällområdena häckar stenfalken i mindre antal i anslutning till öppen mark som myrar, mossar, hedar, öppna kustmiljöer och alvar.

Stenfalken bygger inget eget bo utan utnyttjar risbon av framför allt kråka och korp, men även av fjällvråk, kungsörn och fiskgjuse. De utnyttjade bona kan vara placerade i träd likaväl som i klippor. Stundom häckar stenfalken direkt på en klipphylla eller på marken.

Under vintern uppehåller sig stenfalken i öppna miljöer av olika slag, ofta större slättområden eller längs öppna kusttrakter.

Spridningsförmåga

Under häckningen jagar arten över arealer i storleksordningen 15–25 km².

Övervintrar i västra Europa, fåtaligt även i södra Sverige.

Hotbild

Stenfalken hade under 1800-talet och fram till mitten av 1900-talet en mer vidsträckt utbredning i södra och mellersta Sverige och den var då tämligen allmän i flera områden, t.ex. i Bohuslän, på slättbygderna i Västergötland, Sörmland och Uppland. Denna förekomst berodde troligen till stor del på att det sydsvenska landskapet vid denna tidpunkt hade ett radikalt annat utseende än dagens landskap. Något direkt hot mot stenfalkens häckningsbiotoper i Norrland torde inte föreligga i dagens läge.

Eftersom stenfalken har ett födoval och ett övervintringsområde som delvis sammanfaller med pilgrimsfalken kan man anta att stenfalken, i likhet med pilgrimsfalken, genomgått en populationssvacka under 1960- och 1970-talen. Man bör därför vara uppmärksam på eventuella effekter på stenfalken orsakade av ”nya” miljögifter.

Nationell bevarandestatus 2001

Det svenska beståndet uppskattades till 4 200–5 700 par vid mitten av 1990-talet. Flertalet par finns i lappmarkerna samt i Z- och W-län. Arten häckar årligen i följande län; H (Öland), S, W, X, Y, Z, AC och BD. Mer eller mindre tillfälliga häckningar, säkra eller troliga, har under de senaste 25 åren konstaterats i F, O, E, AB, C, U och T-län. Undantaget Ryssland så beräknas den svenska stammen utgöra cirka 40% av den europeiska.

Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara en livskraftig population om minst 5 000 par inom artens nuvarande utbredningsområde i Sverige.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Stenfalken är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras import och export samt försäljning av levande och döda exemplar av stenfalk. Sådan import och export samt försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder förvaring av levande exemplar av stenfalk.

Stenfalk tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid en avverkning, etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Stenfalken är upptagen i Bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Stenfalken är upptagen i appendix 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (Ej fastställt av Naturvårdsverket)

Det rekommenderas att miljögiftsanalyser genomförs på ägg från skilda delar av utbredningsområdet för att utröna eventuell miljögiftspåverkan.

Det isolerade beståndet på Ölands alvar bör inventeras och åtgärder bör utprövas för att bevara denna population (tänkbart är t.ex. att specialkonstruerade holkar innehållande risbalar kan minska predationen från t.ex. korp).

Eftersom stenfalken då och då byter häckningsplats inom sitt revir beroende på tillgång på risbon och föda, så är det svårt att undvika att vissa boplatser kan bli störda av vandringsleder etc. under enstaka år. Vid upptäckt av häckning intill rastplats eller led bör övervägas att sätta upp skylt som uppmanar besökaren att så snabbt som möjligt lämna området.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

Haas, F. 1997. *Fågelpopulationernas storlek fördelade på län. Sammanställning som del i genomförandet av EGs fågeldirektiv 79/409/EEG. Naturvårdsverket. Stencil.*

Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

- Kjellén, N. 1997. Importance of a bird migration hot spot: proportion of the Swedish population of various raptors observed on autumn migration at Falsterbo 1986-1995 and population changes reflected by the migration figures. Ornis Svecica 7:21-34.*
- Knutsson, T. 1987. Stenfalken Falco columbarius som häckfågel på Öland. Calidris 16:3-18.*
- Nilsson, S.G. 1981. De svenska rovfågelbeståndens storlek. Vår Fågelvärld 40:249-262.*
- Olsson, B. 1980. Projekt stenfalk. Rapport 1975-78. Svenska Naturskyddsföreningen. Stockholm.*
- Wiklund, C.G. & Larsson, B.L. 1994. The distribution of breeding Merlins Falco columbarius in relation to food and nest sites. Ornis Svecica 4: 113-122.*

A102 Jaktfalk (*Falco rusticolus*)

Uppdaterad senast: 2003-04-08

Ansvarig för vägledningen: Krister Mild, Naturvårdsverket. krister.mild@naturvardsverket.se

Faktaunderlag från bl.a.: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Jaktfalken häckar i klippbranter (sällsynt i träd) främst inom björkskogsbältet eller videregionen i fjällkedjan.

Jaktfalken är helt beroende av tillgång på risbon för sin häckning. Det vanligast utnyttjade boet tillhör korpen, men även fjällvråkens och kungsörnens bo utnyttjas tidvis. Ett korpbö blir nedslitet och obrukbart efter 2–3 års användning.

Jaktfalken är framför allt vintertid helt beroende av en god tillgång på byten i form av fjäll- och dalripa. Är tillgången på ripor dålig under vårvintern så uteblir häckningen. Häckningsframgången är bättre under lämmelår, främst genom att predationen på ripa från andra rovdjur minskar, men även genom att jaktfalken utnyttjar lämmel som föda

Ett jaktfalkpar med ungar behöver cirka 180–200 ripor (medelvikt 550 g) under perioden maj t.o.m. augusti (beräknat på 2,3 ungar/kull).

Jaktfalken är störningskänslig vid boplatsen, speciellt från mars till mitten av maj.

Spridningsförmåga

Arten jagar över arealer i storleksordningen 200–300 km².

Jaktfalken är stannfågel. Under de mörkaste vintermånaderna är det troligt att åtminstone en del falkar förflyttar sig ut mot den norska kusten.

Hotbild

Den fria småviltjakten på statens mark ovan odlingsgränsen samt delar av renbetesfjällen fr.o.m. 1993 kan medföra ett minskat födounderlag (ripor) och därmed färre häckningar eller sämre häckningsutfall.

Det fria fisket på statens mark ovan odlingsgränsen samt delar av renbetesfjällen innebär en ökad störningsrisk under vårvintern.

Ett hårt betestryck på grund av stora renpopulationer kan ha en negativ inverkan på rippopulationen och på förekomsten av lämmel och övriga smågnagare på fjällheden.

Direkt eller indirekt störning i samband med skidåkning, snöskotertrafik, exploatering av häcknings- och jaktbiotoper för vattenkrafts-, vindkrafts- och vägutbyggnad, liftanläggningar och vandringsleder.

Boplundring, främst handel med falkungar.

Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Miljögiftssituationen för jaktfalk har ansetts vara försumbar eftersom jaktfalken livnär sig främst på ripor (växtätare och stannfåglar). Emellertid har mycket höga miljögiftshalter uppmätts nyligen på enstaka insamlade rötägg.

Alltför intensiv skydds jakt på korp i fjällen kan möjligen medföra bostadsbrist för jaktfalk.

Nationell bevarandestatus 2001

Beräkningen för år 2002 ger 33–55 par för Norrbottens län, 11–25 par för Västerbottens län och 10–20 par för Jämtland–Härjedalen, dvs. en totalpopulation om 54–110 par. Tillfälligt häckar arten även i W-län. Populationstrenden i de svenska fjällen är som helhet svårbedömd, men i Härjedalen har beståndet nästan halverats de senaste 15–20 åren. Flera falkpar har även försvunnit från det fjällnära skogslandet i Norrbotten, vilket indikerar en beståndsminskning.

I Europa häckar arten på Island (ca 350 par), Norge (ca 300 par), Finland (ca 25 par) och Ryssland (500–700 par). På Grönland finns 500–1 000 par.

Jaktfalken är rödlistad i Sverige, där den är placerad i kategorin Starkt hotad (EN).

BirdLife International betecknar jaktfalken som *Sårbar* i Europa. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket innebär att den globala populationen inte är koncentrerad till Europa men att arten har en otillfredsställande bevarandestatus i området (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

En målsättning bör vara att arten uppnår en populationsstorlek på minst 200 etablerade par inom dess nuvarande utbredningsområde (inklusive W län). För att uppnå gynnsamt bevarandestatus krävs att populationen överstiger drygt 500 etablerade par, vilket dock är omöjligt på den begränsade yta som svenska fjällvärlden utgör.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Jaktfalken är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödnings-, övervintrings- och flyttperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras import och export samt försäljning av levande och döda exemplar av jaktfalk. Sådan import och export samt försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder förvaring av levande exemplar av jaktfalk.

Jaktfalken tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Jaktfalken är upptagen i Bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras försäljning av både levande och döda exemplar av jaktfalk. Sådan försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Jaktfalken omfattas av restriktioner för export, import, förvaring och försäljning enligt Artskyddsförordningen i Miljöbalken (SFS 1998:179).

Vid en avverkning, etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Jaktfalken är upptagen i appendix 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Andra typer av befintliga bevarandeåtgärder

Flera för tillfället pågående jaktfalkprojekt har fortlöpande samråd med berörda länsstyrelser beträffande skydd av boplatser.

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (*Ej fastställt av Naturvårdsverket*)

Ripornas beståndsfuktuationer bör följas noggrant.

Den fria småviltjaktens påverkan på jaktfalkens bevarandestatus måste fortsätta att utredas. I samband med detta bör effekten av bl.a. förändrade jakttider på ripa, samt jaktstopp eller starkt förkortad jakttid under år med dålig ripföryngring belysas.

[regler för begränsning av ripjakt. *Frågan om jakt på orre, tjäder, järpe, fjällripa och dalripa i Natura 2000-områden är föremål för en särskild beredning på Naturvårdsverket, och kommer därför läggas in i vägledningarna först i ett senare skede.*]

Det finns ett stort behov av forskning som undersöker om renstammens storlek och betestryck påverkar förekomsten av smågnagare och ripor i fjällen. Dessutom behövs enkla och säkra metoder för taxering av ren tas fram.

Om störning av fritidsfiskare befaras vid artens traditionella häckningslokaler kan länsstyrelsen överväga att ej upplåta dessa vatten för fiske.

Inom fjällplaneringen är det viktigt att ta hänsyn till viktiga rovfågelsbiotoper så att inte vägar, kraftledningar, vindkraftverk eller turistanläggningar placeras på dessa platser.

Det är viktigt att kända jaktfalksrevir följs upp på berörda länsstyrelser, men det är samtidigt mycket viktigt att dessa lokalers geografiska läge sekretessbeläggs så att de inte kommer till allmänhetens kännedom.

Ett utökat samarbete mellan länsstyrelsen och polisen/tullen är önskvärt för att kunna minska faunakriminaliteten.

Det vore värdefullt med en utökning av antalet biologiskt kunniga naturbevakare i de tre fjäll-länen.

Begränsning av exploatering på eller i anslutning till häckningsplatser. I Natura 2000-områden med häckande jaktfalk bör bl.a. följande beaktas: Det är viktigt att inte vägar, kraftledningar, vindkraftverk, telemaster, vandrings- eller skoterleder och turistanläggningar byggs i närheten av falkarnas boplatser. Jaktfalken är liksom pilgrimsfalken relativt traditionsbunden och samma boplatser kan utnyttjas flera år i rad, men med tanke på att dessa korpbon efter några års häckningar slits ned så utnyttjar falkarna alternativa boplatser inom reviret. Dessa kan ibland ligga i samma klippbrant eller i branter upp till 10 km från det ursprungliga boet.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Byrkjeland, S. 1989. Hvor mange ryper blir tatt av jaktfalk? *Vår Fuglefauna* 12: 232–233
- Dementjev, G.P. 1960. Der Gyrfalke. *Die neue Brehm-Bucherei* 264. Wittenberg.
- Dementjev, G.P. & Goitchakovskaya, N.N. 1945. On the biology of the Norwegian gyrfalcon. *Ibis* 87: 559–565
- Falkdalen, U. 1994. Projekt Jaktfalk i Jämtland-Härjedalen. *Fåglar på Västkusten (Falknytt)* 28: 26.
- Hagen, Y. 1952. The Gyrfalcon (*Falco r. rusticolus* L.) in Dovre, Norway. Some breeding records and food studies. *Skr. Norske Vid. Akad. I: Mat. Naturv. kl. 4*, pp. 1–48.
- Langvatn, R. 1977. Characteristics and relative occurrence of remnants of prey found at nesting places of Gyrfalcon *Falco rusticolus*. *Ornis Scand.* 8: 113–125.
- Langvatn, R. & Moksnes, A. 1979. On the breeding ecology of the Gyrfalcon (*Falco rusticolus*) in central Norway 1968–1974. *Fauna Norv. Ser. C. Cinclus* 2: 27–39.
- Lindberg, P. 1983. Relations between the diet of Fennoscandian Peregrines *Falco peregrinus* and organochlorines and mercury in their eggs and feathers, with a comparison to the Gyrfalcons *Falco rusticolus*. *Doct. diss. Dept. of Zoology, Univ. of Göteborg.*
- Lindberg, P. 1983. Food choice, hunting success and energy expenditure of Peregrines *Falco peregrinus* during the breeding season in Sweden, with comparative data on food choice of Gyrfalcons *Falco rusticolus*. In: *Doct. diss., cf. above.*
- Lindberg, P. 1984. Mercury in feathers of Swedish Gyrfalcons (*Falco rusticolus*) in relation to diet. *Bull. Environ. Contam. Toxicol.* 32: 453–459.
- Nielsen, O.K. & Cade, T.J. 1990. Seasonal changes in food habits of Gyrfalcons in NE-Iceland. *Ornis Scand.* 21: 202–211.
- Platt, J.B. 1967. Gyrfalcon nest site selection and winter activity in western Canadian Arctic. *Can. Field-Nat.* 90: 338–345.
- Platt, J. 1977. The breeding behaviour of wild and captive Gyrfalcons in relation to their environment and human disturbance. *Doct. diss. Cornell Univ., Cornell, NY.*
- Pulliainen, E. 1975. Choice of prey by a pair of Gyrfalcons *Falco rusticolus* during the nesting period in Forest-Laplands. *Ornis Fennica* 52: 19–22.
- Tømmeraas, P.J. 1978. Kunstige reirplasser for jaktfalk *Falco rusticolus* og vandrefalk *Falco peregrinus*. *Vår Fuglefauna* 1: 142–151
- Tømmeraas, P.J. 1989. A time-lapse nest study of a pair of Gyrfalcons *Falco rusticolus* from their arrival at the nesting ledge to the completion of egg-laying. *Fauna Ser. C, Cinclus* 12: 52–63.
- Tømmeraas, P.J. 1993. The status of Gyrfalcon *Falco rusticolus* research in northern Fennoscandia 1992. *Fauna norv. Ser. C, Cinclus* 16: 75–82
- Tømmeraas, P.J. 1994. Jaktfalken. Ripjägare på vikande front. *Vår Fågelvärld* 53(5): 20–23.
- White, C.M. & Weeden, R.B. 1966. Hunting methods of Gyrfalcons and behaviour of their prey. *Condor* 68: 517–519.

Webbadresser

<http://www.umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>

A103 Pilgrimsfalk (*Falco peregrinus*)

Uppdaterad senast: 2003-04-08

Ansvarig för vägledningen: Krister Mild, Naturvårdsverket. krister.mild@naturvardsverket.se

Faktaunderlag från bl.a.: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Pilgrimsfalken häckar i branta klippväggar, fram till och med 1970-talet ofta även i risbon i träd (främst fiskgjusebon), samt på stora, blöta myrar där boet ofta återfinns på rissträngar beväxna med dvärgbjörk och skvattram. I motsats till jaktfalken är pilgrimsfalken inte beroende av risbon utan kräver i första hand klippfällor som är skyddade från väder och vind i en från människan någorlunda ostörd miljö. Häckande par är mycket traditionsbundna och återvänder år efter år till samma häckplats.

Pilgrimsfalken lever nästan uteslutande av fåglar som den slår i luften.

Spridningsförmåga

Under häckningen jagar arten inom ett område i storleksordningen upp till två mil från boplatsen, i vissa fall ända upp till sex mil från boplatsen.

De sydvästsvenska falkarna övervintrar i västra Europa, söderut till Spanien och Portugal. Enstaka individer övervintrar även i södra Sverige. De norrsvenska falkarna övervintrar i Medelhavsområdet och i Afrika.

Hotbild

Beståndet har tidigare varit starkt påverkat av jakt från jägare och brevduveintressenter. Detta hot finns inte längre i Sverige, däremot fortfarande en realitet i delar av övervintringsområdet (t.ex. i Frankrike).

Under perioden 1950- till mitten av 1980-talet minskade populationen mycket starkt beroende på miljögifter (klorerade kolväten och tungmetaller som kvicksilver). Från mitten av 1980-talet har giftsituationen förbättrats avsevärt, vilket också har avspeglats i en ökande falkstam.

Boplundring, främst handel med falkungar.

Utbyggnaden av skogsbilvägar, dikning av myrar och skogsbruk i och nära häckningsbiotoper kan negativt påverka falkarna både direkt (störning, förföljelse) och indirekt (förändrad eller försämrad bytestillgång).

Åtminstone i södra Sverige uppstår allt fler konflikter mellan alpinist-/klätterklubbar och bevarandebiotoperna för pilgrimsfalk.

Nationell bevarandestatus 2001

Cirka 125 par i Sverige. Beståndet ökar f.n. starkt från en bottennivå om cirka 15 par i mitten av 1970-talet. Arten häckar f.n. i följande län; M, I, N, O, E, S, W, AC och BD.

Det europeiska beståndet är beräknat till 6 000–6 900 par.

Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Pilgrimsfalken är rödlistad i Sverige. Beståndets nuvarande storlek kvalificerar för placering i starkt hotad (EN) under kriteriet D. Arten ökar dock f.n. i Sverige, Norge och Finland, vilket motiverar nedgradering till (VU).

BirdLife International betecknar pilgrimsfalken som *Sällsynt* i Europa. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket innebär att den globala populationen inte är koncentrerad till Europa men att arten har en otillfredsställande bevarandestatus i området (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att återfå en populationsstorlek i Sverige som närmar sig tidigare värden, dvs. 1 000 par, spridda över hela landet.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Pilgrimsfalken är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras import och export samt försäljning av levande och döda exemplar av pilgrimsfalk. Sådan import och export samt försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder förvaring av levande exemplar av pilgrimsfalk.

Pilgrimsfalk tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid en avverkning, etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattnings (MB 11: 13–14 och förordningen om vattenverksamhet).

Pilgrimsfalken är upptagen i Bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Pilgrimsfalken är upptagen i appendix 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Andra typer av befintliga bevarandeåtgärder

Naturskyddsföreningens ”Projekt Pilgrimsfalk” har fortlöpande samråd med berörda myndigheter beträffande skydd av boplatser.

Uppfödning, avel och utsättning av pilgrimsfalk (Projekt Pilgrimsfalk) kommer att fortgå ännu några år.

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (Ej fastställt av Naturvårdsverket)

Biotopvårdande insatser vid vissa bergbranter bör genomföras genom röjning av t.ex. högstammig granskog som hindrar fri inflygning till gamla bohyllor. Återbesättning av falk sker i många fall i klippstup som varit övergivna under 50 till 70 år och nästan uteslutande använder falkarna idag exakt samma bohylla som falkarna nyttjade för över 50 år sedan.

Begränsning av skogliga åtgärder – förutom biotopvård (se ovan) – på eller i anslutning till häckningsplatser.

Begränsning av allmänhetens tillträde till särskilt känsliga platser. Falken kan inom sitt revir tåla en ganska omfattande mänsklig aktivitet bara själva klippbranten och boplatsen är skyddad från direkta störningar. Styrande i valet av häckningsplats är också förekomsten av predatorer som berguv, kungsörn, mård och räv. Utsättningar av berguv inom pilgrimsfalkens kärnområden i Norrbotten bör därför undvikas.

En fortsatt uppföljning av klättersportens påverkan på artens häckningsframgång är nödvändig. Klättersporten behöver dessutom även fortsättningsvis kanaliseras till vissa bergsområden eller till vissa årstider för att skapa ostörda häckningsmiljöer för arten.

Ett utökat samarbete mellan länsstyrelsen och polisen/tullen är önskvärt för att kunna minska faunakriminaliteten.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Frydenlund Steen, O. (ed.) 1990. *Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge 1989–1990*, pp. 1–52.
- Lindberg, P. 1981a. Collection and artificial incubation of Peregrine Falco peregrinus egg (in Swedish with an English summary). *Vår Fågelvärld* 40: 327–340.
- Lindberg, P. 1981b. Experiment with double-clutching and exchange of eggs between different nests of Peregrine Falcons Falco peregrinus (in Swedish with an English summary) *Vår Fågelvärld* 40: 273–277.
- Lindberg, P. 1983. Captive breeding and a programme for reintroduction of the Peregrine Falcon Falco peregrinus in Fennoscandia. *Proc. Third Nordic Congr. Ornithol. 1981*. pp. 65–78. Köpenhamn.
- Lindberg, P. 1983. Relations between the diet of Fennoscandian Peregrines Falco peregrinus and organochlorines and mercury in their eggs and feathers, with a comparison to the Gyrfalcons Falco rusticolus. *Doct.diss. Dept. of Zoology, Univ of Göteborg*.
- Lindberg, P. 1983. Food choice, hunting success and energy expenditure of Peregrines Falco peregrinus during the breeding season in Sweden, with comparative data on food choice of gyrfalcons Falco rusticolus. In: *Doct. diss., cf. above*.
- Lindberg, P., Odsjö, T., & Reutergårdh, L. 1983. Residue levels of organochlorines and mercury in eggs of Peregrine falcons Falco peregrinus Tunst. in Fennoscandia in relation to breeding success. In: *Doct. diss., cf. above*.
- Lindberg, P. & Odsjö, T. 1983. Mercury Levels in feathers of Peregrine Falcon Falco peregrinus Compared with Total Mercury Content in Some of its Prey Species in Sweden. *Environmental Pollution, Series B*. 5: 297–318.
- Lindberg, P. 1985. Population status, pesticide impact and conservation efforts for the Peregrine Falco peregrinus in Sweden, with some comparative data from Norway and Finland. In: *World Conference on Birds of Prey. Report of Proceedings, Thessa-Ioniki 1982. ICBP Techn. Publ.* 5: 343–351.
- Lindberg, P., Odsjö, T. & Reutergårdh, L. 1985. Residue Levels of Polychloro-biphenyls, DDT, and Mercury in Bird Species Commonly Preyed Upon by the Peregrine Falcon (Falco peregrinus Tunst.) in Sweden. *Arch. Environ. Contam. Toxicol.* 14: 203–212.
- Lindberg, P., Schei, P.J. & Wikman, M. 1988. The Peregrine Falcon in Fennoscandia. pp. 159–172 in *Peregrine Falcon Populations. Their Management and recovery*, Ed. T.J. Cade, J.H. Endersson, C.G. Thelander & C.M. EWhite. The Peregrine Fund, Inc., Boise, Idaho.

Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

- Lindberg, P. 1988. Reintroducing the Peregrine Falcon in Sweden. pp. 619–628 in Peregrine Falcon Populations. Their Management and recovery, ed. T.J. Cade., J.H. Enderson, C.G. Thelander & C.M. White. The Peregrine Fund, Inc., Boise, Idaho.*
- Newton, I. 1988. Changes in the Status of the Peregrine Falcon in Europe: an overview. pp. 227–234 in Peregrine Falcon Populations. Their management and recovery, Ed. T.J. Cade, J.H. Enderson, C.G. Thelander & C.M. White. The Peregrine Fund, Inc, Boise, Idaho.*
- Ratcliffe, D. 1993. The Peregrine Falcon. The second edition. T & AD Poyser, London.*

Webbadresser

<http://www-umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>

A104 Järpe (*Bonasa bonasia*)

Uppdaterad senast: 2003-04-08

Ansvarig för vägledningen: Krister Mild, Naturvårdsverket. krister.mild@naturvardsverket.se

Faktaunderlag från bl.a.: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Järpen vill ha tät skog med föryngring av främst gran och med inblandning av al, björk och asp. Hög markfuktighet och förekomst av surdråg, alkärr och bäckar gynnar arten. Lövträdsandelen i reviret bör överstiga 10% för att området skall accepteras.

En viktig och begränsad vinterfödoresurs är alknoppar, alhängen samt björkknopp, och i omedelbar anknytning till födan krävs dessutom skydd i form av grantätningar.

Järpen är mycket stationär året om inom sitt revir (25–50 ha). När ett par har etablerat sig på en plats stannar de där så länge biotopen är intakt.

Liksom hos övriga skogshöns är god tillgång på insekter mycket viktig för kycklingarnas överlevnad.

Spridningsförmåga

Järpen är en extrem stannfågel inom sitt revir om 25–50 ha. Ungfågelspridningen kan röra sig om i storleksordningen någon eller några km.

Hotbild

Något direkt hot mot artens fortlevnad i Sverige finns ej. Järpen missgynnas dock flerstädes p.g.a. ett intensivt och storskaligt skogsbruk och generellt sett torde arten ha minskat kraftigt under den senaste 40-årsperioden.

I starkt fragmenterade skogslandskap med isolerade lämpliga bestånd mindre än 25 ha saknas i allmänhet järpen.

Nationell bevarandestatus 2001

Den svenska populationen har uppskattats till drygt 100 000 par. Järpen häckar i samtliga län utom på Gotland. Järpen saknas även på Öland (H-län). Det svenska beståndet beräknas utgöra cirka 17% av det europeiska utanför Ryssland.

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att bevara en livskraftig population om minst 150 000 par och att arten ej försvinner från något av de län där den finns idag.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Järpen får jagas på de tider som anges i bilaga 1 till jaktförordningen (1987:905) Övriga tider på året är den fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av järpe som är olagligt fångade eller olagligt dödade i Sverige. Där förbjuds också förvaringen av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid en avverkning, etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattnings (MB 11: 13–14 och förordningen om vattenverksamhet).

Järpen är upptagen i Bilaga III i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (*Ej fastställt av Naturvårdsverket*)

Begränsningar av skogliga åtgärder i hela landskapsavsnitt kring häckningsplatser, inklusive åtgärder som kan påverka hydrologi. Förekomsten av skydd verkar i många aspekter vara en nyckelfråga och arten förekommer framför allt i täta skogsbestånd med självföryngring av gran. Gallring och röjning i dessa bestånd medför nästan undantagslöst att järpen försvinner och bör därför undvikas. Viktigt är också att lövträdsandelen samt andelen skogliga våtmarker höjs i våra svenska skogar.

[regler för järpjakt. *Frågan om jakt på orre, tjäder, järpe, fjällripa och dalripa i Natura 2000-områden är föremål för en särskild beredning på Naturvårdsverket, och kommer därför läggas in i vägledningarna först i ett senare skede.*].

I Natura 2000-områden med förutsättningar för häckande järpe bör följande beaktas; täta barrskogsavsnitt i anslutning till surdråg, alkärr och liknande måste lämnas intakta och får ej dräneras. Endast i områden större än 25 ha och med en lövträdsandel (främst björk och al) överstigande 10% finns förutsättningar för järpen att etablera sig. Gallring bör ej ske i barrskog i anslutning till alkärr och andra lövträdsrika partier. Lämpliga biotopöar som omgärdas av vidsträckt öppna hyggen utnyttjas vanligtvis ej av järpen förrän ny skog slutit sig runt området. I optimala miljöer kan finnas upp mot fyra par järpe per km², medan den i allmänhet saknas i ensartade barrskogar. För att små Natura 2000-objekt skall kunna hålla järpe i ett gynnsamt bevarandestatus krävs att även omkringliggande, ej skyddade skogsmarker har ett bra utbud av lämpliga habitat spridda över totalt helst en kvadratmil. Detta kräver ett bra samarbete med skogsägarna till omkringliggande marker.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att

Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

Swenson, J. 1991. *Rapport från järpforskningen*. Viltnytt 29:17-20.

Swenson, J. 1995. *The habitat requirements of hazel grouse*. Proc. Intern. Symp. on Grouse 6: 155-159.

Åberg, J. 1996. *Effects of habitat fragmentation on hazel grouse (Bonasa bonasia) in boreal landscapes*.
Licentiata dissertation, Rapport 32, Inst. för Viltekologi, Grimsö forskningsstation.

A108 Tjäder (Tetrao urogallus)

Uppdaterad senast: 2003-04-08

Ansvarig för vägledningen: Krister Mild, Naturvårdsverket. krister.mild@naturvardsverket.se

Faktaunderlag från bl.a.: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Tjädern kräver större sammanhängande skogsområden för att den skall finnas i livskraftiga bestånd. I dessa måste ett flertal villkor vara uppfyllda. Således kräver arten vintertid förekomst av äldre successionsfaser av talldominerade skogar (äter tallbarr och tallskott), medan den sommartid påträffas i mycket varierande marker, allt från gammal bärrik skog (bl.a. är blåbärris viktigt) som till nyupptagna hyggen. Förekomsten av våtmarker är en mycket betydelsefull faktor, då hönan under den tidiga våren till stor del livnär sig på späda skott av tuvull. Tillgången på proteinrika blad, blommor och frön bestämmer till stor del hönans möjlighet att producera ägg. Våtmarker är dessutom en viktig biotop för kycklingarna, som under de första levnadsveckorna livnär sig på insekter.

Sammanfattningsvis kan sägas att tjädern kräver stora sammanhängande skogsområden som innehåller en stor variation ifråga om successionsstadier och våtmarker (sumpskog, kärr och myr). Dessutom är arten starkt traditionsbunden till speciella lekplatser.

Spridningsförmåga

Tjädern är en stannfågel.

Arten rör sig normalt inom ett område i storleksordningen 25 km².

Hotbild

Totalt sett i Sverige finns ej något direkt hot mot artens fortlevnad. Tjädern har emellertid starkt missgynnats av det storskaliga skogsbruket, särskilt i södra och mellersta Sverige där betydande populationsnedgångar konstaterats. Det allvarligaste hotet i skogsbrukslandskapet är de förändringar som skett och fortfarande sker på landskapsnivå, t.ex. fragmentering och tillkomsten av stora arealer med monokulturer av tall och gran som aldrig tillåts bli biologiskt mogna.

Nationell bevarandestatus 2001

Den svenska populationen har uppskattats till 84 000–110 000 ”par” (1990-talets mitt). Tjädern häckar i samtliga län utom Gotland. På Gotland har inplanteringsförsök gjorts. På norra Öland försvann de sista tjädrarna under 1980-talet. Starka minskningar har under de senaste 30 åren registrerats i Götaland och Svealand och även lokalt i Norrland.

Det svenska stammen utgör ca 10% av det europeiska beståndet (inkl. europeiska Ryssland).

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen är att bevara livskraftiga bestånd i samtliga svenska län/landskap (utom Gotland) och att den totala svenska stammen inom en rimlig framtid uppgår till minst 150 000 par.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Tjädern får jagas på de tider som anges i bilaga 1 till jaktförordningen (1987:905) Övriga tider på året är den fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av tjäder som är olagligt fångade eller olagligt dödade i Sverige. Där förbjuds också förvaringen av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid en avverkning, etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning (MB 11: 13–14 och förordningen om vattenverksamhet).

Tjädern är upptagen i Bilaga II i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Andra typer av befintliga bevarandeåtgärder

Inom storskogsbruket tar åtminstone vissa skogsbolag hänsyn till tjäderförekomsten såtillvida att skogsbruksplaner för större landskapsavsnitt tas fram där man strävar efter att uppnå mångformiga skogsmarker med olikåldriga bestånd och med minimal fragmentering (se nedan).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (*Ej fastställt av Naturvårdsverket*)

Skogsbrukets avverkningsplanering måste omfatta stora arealer (landskapsavsnitt) där hänsyn tas till att det alltid skall finnas en stor variation avseende ålderskategorier (allt ifrån biologiskt mogen skog till hyggen), att det alltid finns en viss andel blåbärsskog samt att våta/fuktiga partier (sumpskog, kärr, myr, bäckdråg) lämnas opåverkade. Äldre aspbestånd bör lämnas vid gallring, i hyggeskanter eller i anslutning till sparade skogsimpediment.

Tjäderspelsplatser bör i möjligaste mån lämnas orörda. Om avverkning trots det måste genomföras är det angeläget att man lämnar kilar av äldre skog in mot lekens centrala delar.

Dikesrensning i skogsmark bör vara tillståndspliktig. Dikesrensning bör ej tillåtas i gamla, igenvuxna diken, där omkringliggande biotoper ändrat karaktär (t.ex. utvecklats till sumpskog).

Tjädern besöker ofta skogsbilvägar under våren. Lokalt sker längs dessa en inte oansenlig illegal jakt som på ett bättre sätt än hittills bör övervakas. Skogsbilvägar i speciellt rika tjäderskogar bör därför stängas under vårvintern. Stängda skogsbilvägar kan även minska naturintresserades störningar av tjäder på spelsplatserna.

Det bör snarast undersökas hur jakt påverkar tjäderns bevarandestatus i de län som har svaga eller vikande stammar (i stort sett hela Götaland och större delen av Svealand).

[regler för tjäderjakt. *Frågan om jakt på orre, tjäder, järpe, fjällripa och dalripa i Natura 2000-områden är föremål för en särskild beredning på Naturvårdsverket, och kommer därför läggas in i vägledningarna först i ett senare skede.*].

För att upprätthålla gynnsamt bevarandestatus för tjädern inom små och medelstora Natura 2000-områden krävs ett samarbete med och en förståelse från omkringliggande markägare så att artens krav på lämpliga livsmiljöer kan bli tillfredsställande inom åtminstone 75–100 km².

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Börset, E. och Krafft, A. 1973. Black grouse *Lyrurus tetrix* and Capercaillie *Tetrao urogallus* brood habitats in a Norwegian spruce forest. *Oikos* 24: 1-7.
- Carlson, A. (ed.) 1990. Tjädern och skogsbruket. Rapp. Inst. Viltekol. 15, Uppsala. 73 pp.
- Gjerde, I. 1991. Cues in Winter habitat selection by Capercaillie. I. Habitat characteristics. *Ornis Scandinavica* 22: 197-204.
- Gjerde, I. 1991. Cues in winter habitat selection by Capercaillie. II. Experimental evidence. *Ornis Scandinavica* 22: 205-212.
- Gjerde, I., Rolstad, J., Wegge, P. och Larsen, B.B. 1990. Capercaillie leks in fragmented forests: a 10-year study of the Torstimäki population, Varaldskogen. *Trans. 19th IUGB Congress, Trondheim 1989*: 454-459.
- Helle, P. och Lindén, H. 1990. Lekking site selection of the capercaillie in relation to forest fragmentation in Finland. *Trans. 19th IUGB Congress, Trondheim 1989 (endast abstract)*: 459
- Hjorth, I. 1970. Reproductive Behaviour in Tetraonidae with Special Reference to Males. *Viltrevy* 7: 184-596.
- Hjorth, I. 1982. Attributes of capercaillie display grounds and the influence of forestry. *Proc. 2nd Intern. Symp. Grouse, Edinburgh, 16-20 March 1981*.
- Hjorth, I. 1985. The distribution of capercaillie males on leks in relation to the forest structure of the recruiting area. *Proc. 3rd Intern. Grouse Symp., York, March 1984*.
- Hjorth, I. 1994. Tjädern - en skogsfågel. Skogsstyrelsen. Trelleborg.
- Johansson, L. 1981. Tjäderrevirets vegetationsstruktur och skogliga framtidsutsikter på lekplatser i F län. - Examensarbete vid naturresurslinjen, Högskolan i Jönköping, Skogsstyrelsen.
- Joelsson, S. 1988. Bevara tjäderns spelplatser! *Fauna och flora* 83: 10-17.
- Rolstad, J. 1988. Use of aspen *Populus tremula* by capercaillie *Tetrao urogallus* in southeastern Norway. *Ornis Fennica* 65: 65-68.
- Rolstad, J. 1988. Autumn habitat of capercaillie in southeastern Norway. *J. Wildl. Manage.* 52: 747-753.
- Rolstad, J. 1989. Effects of logging on capercaillie (*Tetrao urogallus*) leks. I. Cutting experiments in southcentral Norway. *Scand. J. For. Res.* 4: 99-109.
- Rolstad, J. och Wegge, P. 1987. Habitat characteristics of capercaillie *Tetrao urogallus* display grounds in southeastern Norway. *Holarctic Ecol.* 10: 219-229.
- Rolstad, J. och Wegge, P. 1987. Distribution and size of capercaillie leks in relation to old forest fragmentation. *Oecologia (Berlin)* 72: 389-394.
- Rolstad, J. och Wegge, P. 1989. Effects of logging on capercaillie (*Tetrao urogallus*) leks. II. Cutting experiments in southeastern Norway. *Scand. J. For. Res.* 4: 111-127.
- Rolstad, J. och Wegge, P. 1989. Effects of logging on capercaillie (*Tetrao urogallus*) leks. III. Extinction and recolonization of lek populations in relation to clearfelling and fragmentation of old forest. *Scand. J. For. Res.* 4: 129-135.
- Rolstad, J., Wegge, P. och Larsen, B.B. 1988. Spacing and habitat use of capercaillie during summer. *Can. J. Zool.* 66: 670-679.
- Seiskari, P. 1962. On the winter ecology of the capercaillie, *Tetrao urogallus*, and the black grouse *Lyrurus tetrix*, in Finland. *Papers on Game Research* 22: 1-119.
- Wegge, P., Gjerde, I., Kastdalen, L., Rolstad, J. och Storaas, T. 1990. Does forest fragmentation increase the mortality rate of capercaillie? *Trans. 19th IUGB Congress, Trondheim 1989*: 448-453.

Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

- Winqvist, T. 1981. *Hur ser tjädersns spelskogar ut?* Viltnytt 14:22-29.
- Winqvist, T. 1983. *Ett år med 205:an.* Svensk jakt nr 6, 1983.
- Winqvist, T. 1983. *100 tjäderspelsplatser.* Sveriges Skogsvårdsförbunds Tidskrift nr 2, 1983.
- Winqvist, T. 1984. *Skogens våtmarker viktiga för tjäderhönan.* Svensk jakt nr 10, 1984.
- Winqvist, T. 1988. *Lär känna Tjädern.* Svenska jägareförbundet, Stockholm. 46 pp.

A119 Småfläckig sumphöna (*Porzana porzana*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Småfläckiga sumphönan häckar vid våtmarker med någorlunda stabilt lågt vattenstånd och inte helt sluten vegetation – helst mader med fräken eller högstarr, i andra hand områden med bladvass eller säv. Vidsträckta våtmarker föredras, där det finns möjligheter till förflyttning vid förändringar i vattendjupet. Födan består av små vatteninsekter och vattenväxter.

Ett bete på våta strandängar (alternativt slåtter) har en positiv effekt, eftersom detta förhindrar igenväxning med buskar och träd.

Spridningsförmåga

Under häckningen rör sig paret normalt inom ett område i storleksordningen 5-10 ha.

Arten övervintrar i västra Medelhavsområdet och troligen även i Afrika söder om Sahara.

Hotbild

Förluster av häckningsbiotoper genom att grunda sankmarker framför allt tidigare påverkats av det intensifierade jordbruket – mader och fuktängar har dränerats och överförts till åkermark, medan åar rätats eller grunda sjövikar vallats in för att förhindra översvämning. Reglering av större sjöar, t.ex. Mälaren, samt mindre vattenkraftsanläggningar har också bidragit till att de naturliga vattenståndsfluktuationerna reducerats, vilket medfört förändrad vegetation. Till detta kommer igenväxning av grunda våtmarker som en följd av eutrofiering, upphörd slåtter och minskad betesgång.

Nationell bevarandestatus 2001

Antalet spelande hanar har den senaste tioårsperioden varierat mellan 145-315 och detta motsvarar antagligen på ett någorlunda rättvist sätt antalet häckande par. Även om antalet spelande hanar varierar ganska starkt mellan olika år och även mellan olika lokaler, förefaller beståndet ha varit relativt stabilt de senaste tio åren. Den svenska populationen motsvarar <1% av det europeiska beståndet.

Småfläckiga sumphönan uppträder relativt jämnt spridd i Götaland och Svealand, med en viss övervikt mot östra Sverige. Den uppträder också sällsynt längs Norrlandskusten. Den är årlig i följande län; M, I, H, G, F, O, E, D, AB, C, U, T, S, och W och uppträder mer tillfälligt i K, N, X, Y och Z-län.

Småfläckig sumphöna är rödlistad i Sverige, där den är placerad i kategorin Sårbar (VU).

BirdLife International betecknar småfläckiga sumphönan som *Secure* i Europa. Arten är placerad i SPEC kategori 4, vilket innebär att artens globala population är koncentrerad till Europa och att arten har en tillfredsställande bevarandestatus i området (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att bevara och restaurera ett tillräckligt antal lämpliga resp. presumtiva häckningslokaler spridda över Götaland och Svealand samt längs Norrlands kustland, så att en population om cirka 500 par (spelande hanar) kan erhållas.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Småfläckiga sumphönan är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av småfläckig sumphöna, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattnings-, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Småfläckig sumphöna är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Småfläckig sumphöna är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Småfläckig sumphöna är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Det finns ett uppenbart behov av att restaurera och återskapa grunda våtmarksbiotoper, främst i jordbrukslandskapet. Igenväxta strandängar runt grunda vegetationsrika sjöar kan åter bli attraktiva för småfläckiga sumphönan och flera andra våtmarksarter, genom att träd (ofta al) och buskar (ofta vide) tas bort, och följs av extensiv betesgång.

Tillstånd bör ej ges för markavvattnings- inom av befintliga starr- och fräkenmarker. Det är också viktigt att tillåta naturliga vattenståndsvariationer i grunda våtmarksområden.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Alexandersson, H., Ekstam, U. och Forshed, N. 1986. Stränder vid fågelsjöar. Om fuktängar, mader och vassar i odlingslandskapet. Helsingborg.
- Bengtson, S.-A. 1962. Småfläckiga sumphönans (Porzana porzana) förekomst och häckningsbiologi i nordöstra Skåne. Vår Fågelvärld 21: 253–266.

Natura 2000 Art- och naturtypsvisa vägledningar

Ilicev, V.D. och Flint, V.E. 1989. Handbuch der Vögel der Sowjetunion. Vol. IV, pp. 300–309. Wiesbaden.

Risberg, L. 1980. Småfläckiga sumphönan Porzana porzana i Sverige 1978. Vår Fågelvärld 39: 237–245.

Webbadresser

<http://www-umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>

A122 Kornknarr (*Crex crex*)

Uppdaterad senast: 2003-04-08

Ansvarig för vägledningen: Krister Mild, Naturvårdsverket. krister.mild@naturvardsverket.se

Faktaunderlag från bl.a.: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Artens viktigaste biotoper utgörs av fuktiga till våta, trädfria ängsmarker där växtligheten domineras av gräs- och starrarter, ofta tillsammans med andra fuktmarksarter som svärdsilja och kaveldun. Enstaka spridda buskar, häckar eller små vassruggar nyttjas av de revirhävande hanarna. Arten förekommer även på odlad mark som klöverfält, betesvallar och sädesfält, förutsatt att marken inte är allt för väl-dränerad och att jordbruket är något så när småskaligt med rikligt utbud av impediment och kantzoner (öppna diken, örtrika kanter mot stengärdesgårdar eller åkerholmar samt fleråriga trädor och annan ej odlad mark i anslutning till sjöar, vattendrag och små kärr).

Spridningsförmåga

Arten hävdar revir och rör sig under häckningen inom ett område i storleksordningen 5-10 ha.

Kornknarren övervintrar i centrala och östra Östafrika.

Hotbild

De allvarligaste hoten består av de kraftiga förändringar som har skett och fortfarande sker inom jordbruket. Dränering av våtmarker och fuktstråk har en starkt negativ inverkan på kornknarren, liksom annat som minskat den mosaikartade strukturen hos jordbrukslandskapet. En mycket viktig hotfaktor har varit ändrad teknik med mekaniserad och tidigare lagd slåtter. Under senare tid har det utökade ensilageuttaget medfört ytterligare tidigare lagd slåtter. På många platser sker detta redan i maj månad varvid ägg och ungar massakreras.

Nationell bevarandestatus 2001

Enligt senaste uppskattningen (1998) finns det cirka 185 (140–240) par i Sverige. Visserligen registreras enstaka år väsentligt fler revirhävande hanar (som mest 820 ex. år 2000), men av dessa torde med stor säkerhet en majoritet utgöras av oparade hanar. På Öland, som tillsammans med Gotland är de viktigaste landskapen för arten, minskade antalet revirhållande hanar från 240 till 90 1975-1997 (Ornis Svecica 8:157–166). Den europeiska populationen utanför Ryssland beräknas till cirka 91 000 par med en mycket stor andel i Vitryssland och omkringliggande länder.

Arten häckar med stor sannolikhet årligen i följande län; M, I, H (Öland), O, C, U och T. Ej årliga häckningar sker dessutom troligen i K, H (fastland), G, F, N, E, D, AB, S, W och X-län. Arten är utgången ur Y, Z, AC och BD-län.

Kornknarr är globalt rödlistad som Sårbar (VU).

Kornknarr är rödlistad i Sverige där den är placerad i kategorin Starkt hotad (EN).

Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

BirdLife International betecknar kornknarr som *Sårbar* i Europa och anser att det är angeläget att Europa tar ett ansvar i dess bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 1, vilket innebär att arten är globalt hotad (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Under 1800-talet första del fanns enbart i Uppland med stor säkerhet 6 000–10 000 par och den totala stammen i Sverige var betydande. Med detta som bakgrund kan man tycka att en bevarandemålsättning på 1 000 par totalt för hela landet låter ganska rimlig. Emellertid innebär även denna tillsynes modesta målsättning att stora ansträngningar måste göras för att restaurera presumtiva kornknarrmarker samtidigt som man vidmakthåller nuvarande ”optimala” marker. Ansträngningar för att förbättra möjligheterna att återfå en livskraftig stam av kornknarr bör inriktas i första hand i de landskap som för närvarande har flest spelande knarrar, nämligen Gotland, Öland, C-, U-, E- W-, T- och S län.

På sikt bör häckande par förekomma inom hela utbredningsområdet enligt ovan.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Kornknarren är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av kornknarr, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid en etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattnings (MB 11: 13–14 och förordningen om vattenverksamhet).

Kornknarr är upptagen i Bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Kornknarr är upptagen i appendix 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (Ej fastställt av Naturvårdsverket)

De områden man i första hand bör inrikta bevarandearbetet på är de platser där det årligen uppträder revirhävande knarrar. I Mellansverige rör det sig ofta om marker med extensivt skötta ängsmarker. För att bevara dessa krävs dock en viss skötsel, t.ex. ej årlig slåtter som bibehåller en relativt hög vegetation utan att växa igen helt av buskar, varvid avtal med markägare ofta är nödvändigt. Vid nedläggning av jordbruksmark bör dessa ej skogsplanteras utan helst återställas till frisk/fuktig/våt gräsmark som slåtrats på eftersommaren med jämna mellanrum.

Reglering av jordbruksåtgärder i och i anslutning till aktuell lokal. Ett stort problem med bevarandet av kornknarr är den numera mycket tidiga slåttern av ängsmark. På Öland har konstaterats en kraftig minskning av kornknarr där orsaken av allt att döma är en mycket dålig

reproduktion orsakad av just tidig slåtter. I Skottland har man konstaterat att kornknarrstammen är stabil eller ökande endast om slåttern sker efter mitten av augusti. Flera försök att kompromissa med jordbruket har gjorts på denna punkt. En bra åtgärd är att tillåta högvuxen vegetation (extensivt skötta ängsmarker) intill de ängsmarker som skall skördas där knarrarna kan få skydd under resten av häckningssäsongen. Vid slåtter rekommenderas att man börjar slå i fältets centrala del och sedan rör sig ut mot fältets perifera delar. Andra åtgärder som testats med gott resultat har varit att slå ängarna i sektioner, dvs. att man slår delar av ängen vid olika tidpunkter. Oavsett hur man konkret går tillväga för att bevara kornknarren måste en omfattande information/dialog ske mellan naturvårdare och markägare.

Dessutom bör följande beaktas i Natura 2000-områden med förekomst av kornknarr: För att undvika att lämpliga habitat försvinner måste dräneringar i kända förekomstområden undvikas. Regleringar av åtgärder som kan påverka hydrologin i och i anslutning till aktuell lokal måste därför utformas. Arealen på det skyddade habitatet är viktig och fragmenteringar i häckningsområden bör undvikas om dessa innebär att lämpliga ytor blir mindre än 4–5 ha. Om man ska välja ut vissa områden för bevarandeinsatser, såsom senareläggning eller utebliven slåtter, bör man lokalisera områden där hanar spelar och inrikta sig på en yta med en radie på upp till 200 m från hanens spelplats.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Alnås, I. 1974. Die Ortstreue der Gotländischen Wachtelkönige *Crex crex* (L.). *Orn. Scand.* 5: 123–129.
- Cadbury, C.J. 1980. The status and habitats of the Corncrake in Britain in 1978–79. *Bird Study* 27: 203–218.
- Enemar, A. 1969. Om förekomsten av kornknarr (*Crex crex*) i Sverige år 1968. *Vår Fågelvärld* 28: 194–198.
- von Haartman, L. 1958. The decrease of the Corncrake. *Soc. Sci. Fenn. Comm. Biol.* 18(2): 129.
- Hjelm, O. 1994. Kornknarrar i Östergötland. *Vingspegeln* 13: 42–46.
- Myrberger, S. 1963. Åkerriksa i Norge. *Sterna* 5: 289–305.
- Ottvall, R. & Pettersson, J. 1998. Kornknarrrens *Crex crex* biotopval, revirstorlek och ortstrohet på Öland: en radiosändarstudie. *Ornis Svecica* 8: 65–76.
- Ottvall, R. & Pettersson, J. 1998. Is there a viable population of Corncrakes *Crex crex* on Öland, southeast Sweden? – habitat preferences in relation to hay-mowing activities. *Ornis Svecica* 8: 157–166.
- Pettersson, J. 1993. En kornknarrs öde! *Calidris* 22: 140–144.
- Pettersson, J. 1994. Kornknarren på Öland. *Calidris* 23: 123–127.
- Pettersson, J. 1995. Kornknarren – riksinventeringsart 1994. *Vår Fågelvärld* 54 (2): 23–26.
- Risberg, L. 1988. Kornknarr *Crex crex* L. I: Andersson, S. (ed.). *Fåglar i jordbrukslandskapet. Vår Fågelvärld, Suppl. No. 12*: 183–188.
- Roalkvam, R. 1984. Åkerriksa *Crex crex* i Rogaland og Norge. *Vår Fuglefauna* 7: 87–90.
- Rodebrand, S. 1976. Den öländska nattfågelinventeringen. *Calidris* 5: 51–66.
- Tucker, G.M., och Heath, M.F. 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. Cambridge, U.K.: BirdLife International (BirdLife Conservation Series no. 3).

Webbadresser

<http://www-umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>

A127 Trana (*Grus grus*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Tranan häckar på sankar sjö- eller havsstränder, på våta myrmarker, på vattensjuka hyggen omgärdade av sumpskog, vid större slättsjöar, i öppna kärr, i sänkta sjöar och andra större eller mindre våtmarker. Ett gemensamt krav, oavsett val av habitat, är att tranorna har möjlighet att bygga boet oåtkomligt för marklevande rovdjur, dvs. alltid omgärdat av vatten.

Under häckningstid lever tranorna av rötter, skott och andra vegetabilier samt insekter, blötdjur, grodor, småfisk m.m.

Under höstflyttningen är ungarna beroende av föräldrarnas vägledning.

En stor andel av tranorna övervintrar i korkeksmarker i Spanien.

Spridningsförmåga

Under häckningen rör sig paret normalt inom ett område i storleksordningen 1 km².

Tranan blir könsmogen vid 3-6 års ålder. Innan könsmognaden för ungranorna en kringflackande tillvaro och samlas ofta i stora flockar.

Övervintrar i Sydvästeuropa, främst i Spanien, men även i Portugal och Frankrike samt i Nordafrika.

Hotbild

För närvarande finns inget hot mot arten i Sverige. I det spanska övervintringsområdet finns däremot vissa hot, främst. avveckling av korkeksodlingar.

Nationell bevarandestatus 2001

Tranan har ökat markant i antal den senaste 20-årsperioden, speciellt märkbart i Götaland och Svealand. Antalet häckande par torde f.n. uppgå till åtminstone 15 000, kanske över 20 000 par. Därtill kommer ett stort antal icke könsmogna fåglar, vilka drar runt i Sverige under sommarhalvåret. Dessa senare fåglar kan vålla en del bekymmer för jordbruket och vid enstaka tillfällen har tillstånd för avskjutning av ett litet antal fåglar getts.

De svenska tranorna utgör 20-38 % av europapopulationen. Sverige har således ett stort ansvar för bevarandet av arten.

Tranan häckar numera förhållandevis jämnt spridd i samtliga svenska län. På Öland konstaterades den första häckningen relativt nyligen.

Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

BirdLife International betecknar tranan som *Sårbar* i Europa. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket innebär att den globala population inte är koncentrerad till Europa, men att arten har en otillfredsställande bevarandestatus i området (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att bevara det nuvarande starka tranbeståndet med häckande par i samtliga svenska landskap.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Tranan är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras import och export samt försäljning av levande och döda exemplar av trana. Sådan import och export samt försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder förvaring av levande exemplar av trana.

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattnings, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Tranan är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Tranan är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Tranan är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

I Natura 2000-områden med häckande trana bör följande beaktas: Eftersom tranan alltid bygger sitt bo vattenomflutet, måste vattenavledning/vattenståndssänkning i anslutning till häckningsområden undvikas helt. Tranan är skygg vid sina boplatser och åtminstone vandringsleder som planeras med sträckning över stora, öppna myrområden bör dras på behörigt avstånd (minst 500 m) från boplatsoområdet.

Övernattningsplatser med större antal fåglar bör skyddas mot exploatering och störning.

En ytterligare ökning av tranbeståndet kan medföra allvarliga problem för jordbruket på vissa håll. Dessa problem måste lösas på olika sätt, beroende på de regionala förutsättningarna. I svåra fall rekommenderas att kontakt tas med viltskadecenter, Grimsö forskningsstation.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att

läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Alerstam, T. och Bauer, C.A. 1973. *A radar study of the spring migration of the Crane over the Baltic area*. Vogelwarte 27: 1–16.
- Arvidsson, B., Boström, U., Dahlgren, B., de Jong, A., Kolmodin, U. och Nilsson, S.G. 1992. *The importance of mires as breeding habitat for wetland birds in Sweden*. Ornis Svecica 2: 67–76.
- Bylin, K. 1987. *The common crane in Sweden – distribution, number, habitats, breeding success and need of protection*. Proc. of Int. Crane Workshop 1983, sid. 215–223. ICF. Baraboo.
- Karlin, A.R.S. 1987. *Crane research in Finland in 1983*. Aquila 93/94: 39–47.
- Karlsson, A. och Swanberg, P.O. 1984. *Tranor vid Hornborgasjön 1983 i belysning av erfarenheter från årligt studium 1966–1982*. Medd. 5/84, naturvårdsenh., länsst. Mariestad.
- Lundgren, C. och Berg, Å. 1989. *Transkador vid Hornborgasjön*. Vår Fågelvärld 48: 297–299.
- Lundgren, S. 1996. *Transtudier i Tranemotrakten*. Fåglar i Södra Älvsborg 22: 17–23.
- Swanberg, P.O. 1987. *Migrating common crane in Scandinavia: experiences of farming for cranes and of vegetation control in wetland*. Proc. Int. Crane Workshop 1983. ICF. Baraboo.
- Swanberg, P.O. 1987. *Migration routes (Grus grus) – present knowledge*. Aquila 93/94: 63–73.
- Swanberg, P.O. 1992. (Svenska tranarbetsgruppen). *En översikt rörande tranarbetet 1991*. Falköping. (Stencil).
- Swanberg, P.O., Bylin, K., m.fl. 1993. *Tranan. Studier i den europeiska tranans biologi*. Vår Fågelvärld, suppl. nr. 17. Stockholm.

A132 Skärfläcka (*Recurvirostra avosetta*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU.

martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Skärfläckan vill ha tillgång till lämpliga häckningsplatser i form av grunda vikar och bukter längs flacka kustpartier. Nyckelfaktorn är stora områden med grunt vatten och sandiga eller gytjtiga bottenar. Arten kräver relativt stora områden och de bästa lokalerna omgärdas av öppna, välhävda strandängar.

Boet läggs mycket nära vattenlinjen, t.ex. på låglänta strandängar, i tångvallar, på låga holmar eller sandrevlar.

Spridningsförmåga

Skärfläckan hävdar revir och rör sig då inom ett område i storleksordningen 25-50 ha.

Arten övervintrar i sydvästra Europa och nordvästra Afrika.

Hotbild

Brist på strandängar i hävd kan bli ett ökande hot i framtiden. Badturism och rörligt friluftsliv är lokalt ett hot mot beståndet – i vart fall indirekt genom att fåglarna tvingas bort från de bästa häckningsplatserna och ut i sekundära miljöer. Störningar har resulterat i att många häckningar misslyckats. Upprepade störningar kan orsaka att hela kolonier överges.

Lokalt kan predation från räv och kråka vara ett stort problem.

Artens vana att placera boet precis i vattenlinjen gör att häckningarna ofta spolieras av stormar och högvattenperioder under våren och försommaren. Det finns tecken från Öland på att skärfläckan föredrar att häcka vid vattensamlingar omedelbart innanför den egentliga strandlinjen, något som skulle kunna vara ett försök att minska effekterna av höga vattennivåer under botiden.

Nationell bevarandestatus 2001

Skärfläckan häckar sällsynt längs södra Sveriges kuster i M, K, I, H och N län. Det svenska beståndet uppgick vid slutet av 1990-talet till knappt 1 400 par, med drygt 500 par på Gotland, drygt 300 par på Öland, ett 30-tal par i Blekinge, 300-400 par i Skåne samt cirka 100 par i Halland. Antalet häckande par på en lokal kan variera kraftigt mellan olika år, men trots detta håller sig det svenska beståndet tämligen konstant. I Europa häckar någonstans i storleksordningen 27 000–30 000 par, varav huvuddelen i Holland, Tyskland och Danmark.

Skärfläckan är rödlistad i kategorin Missgynnad (NT) i Sverige.

BirdLife International listar skärfläckan som "Localized" i Europa och menar att det är angeläget att Europa tar ett ansvar i artens bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 4, vilket innebär att dess utbredning inte är koncentrerad till Europa, och att den har en tillfredsställande bevarandestatus inom regionen.

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen är att det även framgent ska finnas förutsättningar för ett häckande bestånd av skärfläcka på lämpliga kustavsnitt längs södra Sveriges kuster från norra Halland till Gotland.

Sverige bör kunna hysa minst 1 500 par, vilket förutsätter en återkolonisering av numera tomma häckningslokaler främst i västra Skåne och Blekinge.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Skärfläckan är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av skärfläcka, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Skärfläckan tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattnings, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Skärfläckan är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Skärfläckan är upptagen i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Skärfläckan listas i AEW (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Lokaler med häckande skärfläcka bör beläggas med beträdnadsförbud under perioden 1 april–15 juli. Öppna leder/stigar bör ej passera närmare än 500 m från häckningslokalen.

Det är viktigt att hävden på intilliggande stränder upprätthålls genom hårt bete. Strandnära vattensamlingar skall bibehållas.

Vid reservatsbildning bör beaktas om lokalen tidigare hyst häckande skärfläcka och detta bör beaktas även i samband med restaureringsåtgärder.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Bengtson, S.-A. 1968. Skärfläckans uppträdande vid Hammarsjön under häckningstid. *Medd. Skånes Orn. Fören.* 7: 16.
- Cherrug, S. et al. 1991. Fåglar i Skåne 1990. *Anser*, suppl. 29.
- Edelstam, C. 1971. Flyttning och dödlighet hos svenska skärfläckor *Recurvirostra avosetta*. *Vår Fågelvärld* 30: 168–179.
- Hagemeijer, E.J.M. & Blair, M.J. (Eds.). 1997. *The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their distribution and Abundance*. T & A D Poyser, London.
- Hedgren, S. 1996. Skärfläckan på Gotland 1996. *Bläcku* 22: 12–17.
- Johansson, T., Hedgren, S., Kolehmainen, T. och Tydén, L. 2002. Återinventering 2001 av häckande fåglar på gotländska strandängar. Länsstyrelsen i Gotlands län.
- Karlsson, L. och Jönsson, P.E. 1993. Inventering av fyra strandhäckande arter i Vellinge kommun 1988–92. I: SOF, Fågelåret 1992, *Vår Fågelvärld*, suppl. nr. 19: 126–129.
- Mascher, J.W. 1976. Skärfläckan *Recurvirostra avosetta* på Öland. *Calidris* 5: 3–17.
- Mascher, J.W. 1989. Om Ölands skärfläckor. *Calidris* 18: 191–192.
- Ottosson, U., Johansson, K. och Pettersson, J. 1989. Häckfågelbestånden av and- och måsfåglar samt vadare på Ölands strandängar. *Calidris* 18: 47–87.
- Persson, O. 1977. Förekomsten av skärfläcka *Recurvirostra avosetta* i Skåne 1977. *Anser* 16: 255–260.
- Pettersson, G. 1975. Skärfläckan (*Recurvirostra avosetta*) vid Getterön 1946–1975. *Medd. nr 11 från Getteröns fågelstation* 1975, pp. 15–18.
- Pettersson, J. 2001. *Fåglar på Ölands sjömarker 1988–1998*. Medd. 2001:12, Länsstyrelsen i Kalmar län.
- Stolt, B.-O. 1964. Skärfläckan på Gotland 1963 och 1964. *Fauna och flora* 59: 233–244.
- Svensson, S., Svensson, M. och Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Vår fågelvärld, supplement 31, Stockholm.
- Swahn, B.-E. 1966. Skärfläckan som häckfågel i Blekinge. *Fåglar i Blekinge*, Medd. nr 3 från Torhamns fågelstation, pp. 32–33.
- Träff, J. 1975. Skärfläckans häckningsutfall 1974. *Bläcku* 1: 6–7.
- Tucker, G.M., och Heath, M.F. 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. Cambridge, U.K.: BirdLife International (BirdLife Conservation Series no. 3).

Webbadresser

<http://www.umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>

A139 Fjällpipare (*Charadrius morinellus*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU.

martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Fjällpiparen behöver tillgång på lämpliga häckningsplatser på torra och relativt högt belägna fjällhedar. Förekomsten av lämpliga häckningsplatser är av allt att döma ingen begränsande faktor.

Spridningsförmåga

Arten häckar solitärt eller mer sällsynt i glesa grupper. Det häckande paret rör sig över en begränsad yta, gissningsvis i storleksordningen 1 km².

Fjällpiparen övervintrar i en smal zon genom Nordafrika och Mellersta Östern från Marocko till deltaområden kring Eufrat och Tigris på gränsen mellan Iran och Irak.

Hotbild

Ökad användning av insekticider (främst mot gräshoppor) på övervintringsområdena har anförts som en tänkbar orsak till artens minskning.

De eventuella effekterna av förändringar av miljön i häckningsområdena bör följas upp noggrannare då bl.a. berglärkan, som häckar i samma miljö, men övervintrar i nordvästra Europa, visar en parallell tillbakagång.

Nationell bevarandestatus 2001

Fjällpiparen häckar i fjällområdena från nordligaste Dalarna och norrut, d.v.s. i W, Z, AC och BD län. Det råder stor osäkerhet om hur många fjällpipare som häckar i Sverige; en uppskattning gör gällande att det handlar om mellan 3 000 och 5 000 par. I Europa är det endast Sverige, Norge och Finland som hyser några nämnvärda bestånd av fjällpipare – en aktuell beräkning antyder att det finns mellan 18 000 och 40 000 par fjällpipare utanför Ryssland, varav huvuddelen i Norge.

Kunskapen om förändringar i fjällens fågelfauna är dålig, varför i princip ingenting är känt om hur det går för fjällpiparen. Oroande är att arten under lång tid har minskat kraftigt som rastare och sträckfågel i områdena nedanför fjällen. Huruvida detta också speglar en minskning i häckningsbeståndets storlek får dock vara osagt.

BirdLife International listar fjällpiparen som ”Secure” i Europa, men menar att det är angeläget att Europa tar ett ansvar i artens bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket innebär att dess utbredning inte är koncentrerad till Europa, men att den har en otillfredsställande bevarandestatus.

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen är ett sammanhängande bestånd i de höglänta delarna av fjällkedjan från norra Dalarna till Torne lappmark.

Sverige bör kunna hysa minst 10 000 par baserat på förekomsten av lämpliga livsmiljöer.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Fjällpiparen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av fjällpipare, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattnings-, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Fjällpiparen är upptagen i Bilaga 2 (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Fjällpiparen är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen.

Fjällpiparen är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement)

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Forskning och övervakning krävs för att utreda och förklara den populationsminskning som sannolikt skett i fjällen.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

Saari, L. 1995. *Population trends of the Dotterel Charadrius morinellus in Finland during the past 150 years.* Ornis Fennica 72: 29-36.

A140 Ljungpipare (*Pluvialis apricaria*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Mikael Svensson, MS Naturfakta och Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU.

martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Ljungpiparen häckar huvudsakligen i fyra olika miljöer. I norra Sverige är det en karaktärsart på fjällhedar och lokalt även på större, trädlösa myrar. I södra Sverige finns ett tynande bestånd på trädlösa högmossar, samt ett tämligen starkt bestånd på Ölands alvar. Gemensamt för de olika populationerna är kraven på stora öppna områden, med låg och gärna något gles växtlighet.

Arten kräver stora sammanhängande öppna områden – ljungpiparen är ytterligt sällsynt när den sammanhängande arealen öppna mark understiger 15 ha. Överstiger den öppna arealen 30 ha uppträder arten tämligen regelbundet, men det är först när den sammanhängande arealen öppna mark är större än 90 ha som arten finns på alla mossar.

De häckande fåglarna utnyttjar gärna närliggande åkrar under födosöket.

I övervintringsområdet uppehåller sig ljungpiparen på öppna jordbruksområden.

Spridningsförmåga

Arten hävdar revir och rör sig då huvudsakligen inom ett område i storleksordningen 15-30 hektar.

Ljungpiparen övervintrar huvudsakligen i västra och sydvästra Europa.

Hotbild

I södra Sverige är den kraftigt fortlöpande igenväxningen av öppna marker det stora hotet. Orsakerna till tillbakagången är flera, främst tidigare dikning och torrläggning av myrmark, ökad förekomst av träd och högväxta ris på högmossar till följd av atmosfäriskt nedfall av stora mängder kväve, minskad hävd av alvar och ljunghedar samt fragmentering av öppna marker genom igenväxning.

Den minskade odlingen i södra Sveriges skogsbygder kan eventuellt försvåra situationen för det sydliga beståndet, då den leder till sämre födosöksförhållanden under den krävande ägglägningsperioden.

Det nordliga beståndet är betydligt starkare. Hoten är mindre och utgörs främst av lokala planer på storskalig torvbrytning.

Arten jagas på övervintringsområdena i Västeuropa, men effekterna är okända.

Nationell bevarandestatus 2001

Ljungpiparen häckar i flertalet svenska län: M, I, H, G, F, N, O, E, U, T, S, W, X, Y, Z, AC och BD. Det skånska beståndet är dock mycket svagt och arten saknas dessutom helt i K, D, AB och C län. Det samlade svenska beståndet uppskattas till mellan 50 000 och 70 000 par varav närmare 90 % finns i fjällen. Det totala europeiska beståndet beräknas till minst 500 000 par, varav ca 2/3 på Island och i Norge tillsammans.

I norra Sverige håller sig beståndet av allt att döma tämligen konstant. Data som stödjer den uppfattningen saknas dock.

I södra Sverige är situationen betydligt mera bekymmersam. Arten har under 1990-talet minskat kraftigt såväl på Sydsvenska höglandet som på Ölands alvar. Samtidigt som arten helt har försvunnit från vissa lokaler, har beståndet mer än halverats i andra regioner. Utvecklingen ser mycket dystert ut och stora insatser krävs för att bibehålla ett livskraftigt bestånd i landets södra delar.

BirdLife International listar ljungpiparen som ”Secure” i Europa och menar att det är angeläget att Europa tar ett ansvar i artens bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 4, vilket innebär att dess utbredning inte är koncentrerad till Europa, och att den har en tillfredsställande bevarandestatus inom regionen i stort.

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen är att det ska finnas förutsättningar för häckning av ljungpipare i hela landet.

Sverige bör kunna hysa minst 70 000 par, varav huvuddelen i fjälltrakterna. Det sydliga beståndet måste öka – på Öland bör målet vara minst 2 000 par, på Gotland oförändrat minst 50 par, på Sydsvenska höglandet (M, H, G, F, N och O län) minst 1 500 par, Bohuslän och Dalsland, minst 300 par, Värmland minst 400 par och Västmanland cirka 100 par. Det är önskvärt med habitatförbättrande åtgärder så att arten kan återkomma som häckfågel till D, AB och C län.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Ljungpiparen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av ljungpipare, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattnings-, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Ljungpiparen är upptagen i Bilaga III (skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Ljungpiparen är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Ljungpiparen listas i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Det är viktigt att det svaga sydsvenska beståndet stärks. Detta kan endast ske om hydrologin på utdikade högmossar återställs och den uppväxande skogen och träden avverkas. Mossar av öppen karaktär måste finnas kvar i södra Sverige. På alvarmark måste röjning följd av hävd snarast ske i de områden som håller på att växa igen av buskar och träd.

Markavvattning eller andra åtgärder som påverkar hydrologin kan vara ett hot mot arten där den förekommer.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Alexandersson, H. 1987. *Ljungpiparens Pluvialis apricaria förekomst och täthet på kalmossar i sydvästra Sverige. Betydelse av mossarnas storlek och inbördes avstånd. I: Eriksson, M.O.G. (Red.) Proceedings of the Fifth Nordic Ornithological Congress, 1985. Göteborg.*
- Fritz, Ö. och Waldenström, A. 1988. *Stora Alvarets häckfågelfauna 1982. Calidris 17: 189–211.*
- Nilsson, S. 1979. *Ljungpiparen i Kronobergs län - inventeringsmetod, beståndsstorlek och skyddsförslag. Milvus 9: 1–14.*
- Ålind, P. 1989. *Ödslighetens härold. Calidris 18: 171–180.*
- Ålind, P. 1997. *Vart har Stora alvarets vadare tagit vägen? Resultat från en häckfågelinventering våren 1997. Calidris 26: 81–105.*
- Steiniger, F. 1959. *Die grossen Regenpfeifer. Die neue Brehm-Bücherei 240. Wittenberg.*

A151 Brushane (*Philomachus pugnax*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU.

martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Brushanen häckar i Sverige i två helt olika typer av miljöer, med olika ekologiska krav och populationsutveckling. Det *sydliga beståndet* kräver tillgång på lämpliga häckningsmiljöer i form av hävdade strandängar. I bra häckningsmiljöer finns en mosaik av gräs- och starrmarker, öppna dy- och jordytor och grunda vattensamlingar. Det *nordliga beståndet* kräver tillgång på lämpliga häckningsmiljöer i form av våta myrmarker, framför allt relativt lågväxta, fuktiga till blöta gräs- och starrängar.

Hanarna spelar på gemensam plats, företrädesvis på låga upphöjningar i terrängen.

Som rastlokaler utnyttjas öppna områden med grunt vatten och sandiga eller gyttjiga bottnar, men även översvämmade åker- eller betesmarker.

Spridningsförmåga

Under häckningen rör sig fåglarna inom ett begränsat område, gissningsvis någon km².

Det skandinaviska beståndet övervintrar främst i Afrika söder om Sahara (Sahelzonen).

Hotbild

Sydliga bestånd

I södra och mellersta Sverige hotas de mycket fåtaliga bestånden främst av upphörande hävd av strandängsmiljöer, såväl längs kusten som i inlandet. Markavvattning eller – framför allt tidigare – invallning av fuktiga strandängsmiljöer har försämrat eller förstört tidigare livsmiljöer för arten. Fragmentering av lämpliga häckningsmiljöer är ett hot, eftersom brushanen har relativt stora arealkrav.

Uppväxande träd och buskar på, och runt, goda häckningsmiljöer bidrar till ett ökat predationstryck från främst kråka, men även räv och grävling.

Höga halter av olika miljögifter i marin miljö, särskilt på rastplatserna längs Europas kuster liksom biocidanvändning på övervintringsområdena i Västafrika kan innebära ett hot. Torka på övervintringsområdena i Västafrika kan eventuellt påverka bestånden negativt.

Nordliga bestånd

Även här är uppsplittring av lämpliga häckningsmiljöer ett möjligt hot pga. brushanens relativt stora arealkrav. Storskalig torvutvinning i Norrlands inland skulle innebära en negativ inverkan, liksom markavvattning av åtgärder.

Nationell bevarandestatus 2001

Brushanen häckar sällsynt till tämligen allmänt i flertalet län: M, K, I, H, G, F, N, O, E, U, W, X, Y, Z, AC, BD. Det totala svenska beståndet beräknades i slutet av 1980-talet uppgå till cirka 57 000 par. Det samlade europeiska beståndet har beräknats till mellan 105 000 och 140 000 par – nyare finska inventeringar antyder att det eventuellt kan vara så högt som 230 000 par. Beroende på hur man räknar skulle det innebära att någonstans mellan 25 och 50 procent av Europas brushanar finns i Sverige.

Brushanen häckar i två distinkt olika miljöer i Sverige. I de södra delarna av landet hittar man i storleksordningen 500–1 000 par på välhåvade strandängar. Resterande cirka 56 000 par återfinns på myrar i Norrlands skogsland och i fjällkedjan.

Situationen för brushanen i södra och mellersta Sverige är prekär. De uppskattningsvis 15-25 fastlandslokaler som fortfarande hyser häckande brushane är alldeles för få för att det sydliga beståndet skall kunna anses vara långsiktigt stabilt. Restaurering av strandängar, t.ex. runt Hornborgasjön och i Kristianstads Vattenrike, visar dock att arten relativt snabbt återetablerar sig om lämpliga miljöer skapas. Bestånden på Öland och Gotland är mera stabila och även om det totala antalet häckfåglar är lågt ser situationen bättre ut där.

Läget för arten i norra Sverige är betydligt ljusare. Beståndet är stort och förmodligen relativt stabilt och inga tydliga hot kan urskiljas.

BirdLife International listar brushanen som ”Secure” i Europa, men menar att det är angeläget att Europa tar ett ansvar i artens bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 4, vilket innebär att dess utbredning är koncentrerad till Europa, där den bedöms ha en tillfredsställande bevarandestatus.

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen är att det skall finnas ett häckande bestånd av brushane i hela landet. Inga luckor får förekomma inom gränserna för det sammanhängande utbredningsområdet i Norrland och norra Svealand. I södra Sverige ska alla lokaler som hyst häckande brushane efter 1950 ges en sådan bevarandestatus att de framgent kan hysa häckande brushane.

Det sydliga beståndet ska uppgå till minst 1 500 par, varav huvuddelen på Öland och Gotland.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Brushanen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av brushane, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattnings, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Brushanen är upptagen i bilaga III (skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Brushanen är förtecknad bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter)

Brushanen är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

De områden i södra Sverige som hyser häckande brushane bör skötas genom ett extensivt bete med sent betesutsläpp, alternativt genom slåtter efter 15 juli. Uppväxande träd och buskar, likaså vass, kaveldun eller andra högvuxna vattenväxter måste avlägsnas från ängsytan, likaså bör andra uppstickande föremål som höga stolpar etc. i möjligaste mån tas bort. Vatten-regimen måste vidmakthållas, så att de fuktiga eller våta gräs- och starrmaderna ej torkar ut under sommaren. Fragmentering av de ofta vidsträckta maderna får ej ske, t.ex. genom invallning, vägdragning eller skogplantering. Områden som tidigare hyst häckande brushane bör restaureras på ett relevant sätt.

De områden i Norrlands Natura 2000-objekt som hyser häckande brushane utgörs i allmänhet av vidsträckta, våta starrmyrar. Torvutvinning eller markavvattning får ej ske i dessa objekt. I vissa Natura 2000-objekt kan vissa delområden tidigare påverkats negativt av markavvattning och möjligheterna att restaurera dessa delar bör övervägas, t.ex. genom att blockera gamla diken.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Ahlén, I. & Tjernberg, M. 1992. Artfakta - Sveriges hotade och sällsynta ryggradsdjur 1992. *Databanken för hotade arter*, Uppsala. Sid. 239-241.
- Fritz, Ö. och Waldenström, A. 1988. Stora Alvarets häckfågelfauna 1982. *Calidris* 17: 189-211.
- Johansson, R. och Cronert, H. 1989. Hammarsjöns häckande fåglar. Utveckling och status 1956-1986. *Nordöstra Skånes Fågelklubb/Länsst. i Kristianstads län. Kristianstad*.
- Larsson, T. 1976. *Composition and density of the bird fauna in Swedish shore meadows*. *Ornis Scand.* 7: 1-12.
- Nilsson, S. 1982. Häckar brushanen i Kronobergs län? *Milvus* 12: 73-77.
- Ottosson, U., Johansson, K. och Pettersson, J. 1989. Häckfågelbestånden av and- och måsfåglar samt vadare på Ölands strandängar. *Calidris* 18: 47-87.
- van Rhijn, J.G. 1991. *The Ruff. T & A D Poyser, London*.
- Scheufler, H. och Stiefel, A. 1985. *Der Kampfäufer. Die Neue Brehm-Bücherei* 574. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt.
- Lindblad, T. 1991. Någre strandängarters beståndsutveckling på Håslövs ängar 1986-1990. *Anser* 30: 259-274.
- Ottosson, U. Johansson, K. & Pettersson, J. 1989. Häckfågelbestånden av and- och måsfåglar samt vadare på Ölands strandängar. *Calidris* 18: 47-69.
- Pettersson, J., Hellström, M. & Jonzén, N. 1993. *Fåglar på Ölands strandängar. Länsstyrelsen i Kalmar län, rapport*.
- Waldenström, A. 1984. *Den öländska fågelatlasen II*. *Calidris* 13: 103-108.
- Waldenström, A. 1999. Brushanen *Philomachus pugnax*. *En riktig spelfågel*. *Calidris* 28: 6-16.
- Ålind, P. 1997. Vart har Stora alvarets vadare tagit vägen? Resultat från en häckfågeltaxering våren 1997. *Calidris* 26: 81-105.

Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Ålind, P. & Lindell, L. 2001. Häckande fåglar på Stora alvaret 1999 och se så många snäppor som åter dansar på alvren: tofsvipa, rödbena, storspov och alvargrim. Calidris 30: 32-45.

A154 Dubbelbeckasin (*Gallinago media*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU.

martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Dubbelbeckasinen behöver tillgång på lämpliga häckningsområden i form av blöta översilningsmyrar i fjällens lågalpina zon eller, åtminstone i Härjedalen, videbevuxna myrar i den övre delen av skogslandet. Lekplatserna utmärks genomgående av en rik förekomst av lågvuxna viden och dvärgbjörk. Områden med högre vegetation undviks däremot. Boplatserna är normalt belägna på lite torrare mark i nära anslutning till lekplatser och födosöksområden.

Arten behöver tillgång på föda i form av en rik markfauna, främst daggmask, men även insekter, insektslarver och snäckor. Mycket tyder på att dubbelbeckasinen är beroende av högproduktiva marker på kalkrika jordar. Tillgången på strukturellt till synes lämplig häckningsmiljö är god i fjällkedjan och den mycket lokala förekomsten av dubbelbeckasin förklaras därför troligen till stor del av en bättre förekomst och högre täthet av daggmask i kalkjordar jämfört med kalkfattiga marker.

Spridningsförmåga

Beckasinerna vid respektive lekplats uppehåller sig under häckningstid inom en yta av någon eller några km² runt leken. Vid hög täthet kan det finnas 0,4-1,4 bon per 10 ha i lekens omgivning.

Arten övervintrar huvudsakligen i tropiska östra Afrika.

Hotbild

Igenväxning och förbuskning av lekplatser på tidigare myrslättermark i Norrlands inland är en påtagligt negativ faktor. Genom fragmentering av livsmiljöer och lokalt utdöende kan större populationer påverkas negativt.

Arten jagas i södra Europa under flyttningen, men inverkan på populationsnivå är inte känd.

Försämrade förhållanden på övervintringsområdena i Afrika utgör också en fara.

Nationell bevarandestatus 2001

Dubbelbeckasinen tillhör våra mera sällsynta häckfåglar med ett bestånd på uppskattningsvis 2 000 individer. Den nuvarande häckningsutbredningen omfattar ett fåtal områden i fjällkedjan i Z, AC och BD län.

Fram till andra hälften av 1800-talet var dubbelbeckasinen mycket talrikt förekommande på fuktiga, sidlänta slättermarker i södra Sverige. Arten var därefter stadd i kraftig minskning och sedan 1959 har inga häckningar konstaterats utanför fjällområdet. Från och med 1980-talet har spelande dubbelbeckasiner årligen uppträtt i allt högre utsträckning på bl.a. restaurerade strandängar i södra Sverige, dock utan att någon häckning har kunnat konstateras. Dessa fåglar utgörs förmodligen till 100% av flyttande fåglar, men en återetablering är inte osannolik på sikt.

Det europeiska beståndet uppgår till i storleksordningen 25 000 "par" varav den absoluta merparten i Vitryssland och Norge (10 000-30 000 individer). Tecken finns på att arten är på kraftig tillbakagång i östra Europa där det dock fortfarande finns ett tämligen starkt bestånd.

Dubbelbeckasinen är rödlistad i kategorin Missgynnad (NT) i Sverige.

Dubbelbeckasinen är förtecknad på IUCN:s globala rödlista som Near Threatened (NT).

BirdLife International listar dubbelbeckasinen som "Vulnerable" i Europa och menar att det är nödvändigt att Europa tar ett ansvar i artens bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 2, vilket innebär att dess utbredning är koncentrerad till Europa, och att den har en otillfredsställande bevarandestatus.

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen är ett svenskt bestånd på minst 6 000 individer, varav huvuddelen i fjällområdena.

Förhållandena i södra Sverige bör förbättras (främst genom ökad strandängshävd och återskapande av silängar) så att arten återkommer som häckfågel på minst ett tiotal lokaler. Goda förutsättningar finns – eller kan skapas – t.ex. i Kristianstads Vattenrike, runt Hornborgasjön, Östen, Tåkern, Kvismaren, Tysslingen, Svartån i Västmanland, Hjälstaviken och Uppsala Kungsäng.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Dubbelbeckasinen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av dubbelbeckasin, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a§ MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Dubbelbeckasinen är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Dubbelbeckasinen är upptagen i bilaga 2, Bonnkonventionen (flyttande arter).

Dubbelbeckasinen är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder /(ej fastställda av Naturvårdsverket)

Videbevuxna myrar i den övre delen av skogslandet, ofta områden som slåtrats förr i tiden, får ej tillåtas att bli igenvuxna av björk eller andra högvuxna trädslag. En god hävd och vård av

kända spelplatser bör därför ske. Om märkbar igenväxning sker vid sådana platser bör uppväxande buskar och träd rottryckas.

I områden med regelbunden förekomst av rastande och spelande dubbelbeckasin under vårflyttningen (huvudsakligen i södra & mellersta Sverige) bör följande beaktas. Området bör hållas öppet genom extensivt bete och marken får ej dräneras eller på annat sätt påverkas så att fuktighetsförhållandena förändras. Bete bör ske så att en mosaik av hårdare betad gräs- och starrvegetation omväxlar med mer högvuxen vegetation och det är positivt om en viss tuvigghet tillåts existera. Träd och högvuxna buskar bör tas bort. Om det är möjligt bör man låta vatten från diken eller vattendrag fritt rinna spritt över området (siläng). Arealen på utnyttjade ängsmarker (oftast strandängar) bör ej understiga 10 ha.

En inventering av det norrländska beståndet bör ske genom att samtliga spelplatser kartläggs.

I Natura 2000-områden med en förekomst av häckande dubbelbeckasin (Norrländ) bör följande beaktas; vandrings- och skoterleder bör dras på ett avstånd om minst 250 m från lekplatserna och exploatering av olika slag får ej ske inom 1 km radie från lekplatsen...

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Avery, M. och Sherwood, G. 1982. *The lekking behaviour of the Great Snipe*. Ornis Scand. 13: 72–78.
- Elveland, J. och Tjernberg, M. 1984. *Vegetationsförhållanden på några spelplatser för dubbelbeckasin (Gallinago media) i västra Härjedalen och södra Lappland*. Memoranda Soc. Fauna Flora Fennica 60: 125–140.
- Höglund, J. 1989. *Sexual selection and the evolution of leks in the Great Snipe (Gallinago media)*. Doktorsavhandling vid Uppsala universitet.
- Höglund, J. och Robertson, G.M. 1990. *Spacing of leks in relation to female home ranges, habitat requirements and male attractiveness in the great snipe (Gallinago media)*. Behav. Ecol. Sociobiol. 26: 173–180.
- Kålås, J.A., Fiske, P. & Höglund, J. 1997. *Food supply and breeding occurrences: the West European population of the lekking great snipe Gallinago media (Latham 1787) (Aves)*. Journal of Biogeography 24: 213–221.
- Lemnell, P.A. 1978. *Social behaviour of the Great Snipe Capella media at the arena display*. Ornis Scand. 9: 146–163.
- Løfaldli, L. 1985. *Incubation rhythm in the great snipe Gallinago media*. Holarctic Ecology 8: 107–112.
- Løfaldli, L., Höglund, J., Kålås, J.A. och Fiske, P. 1989. *Dobbeltbekkasinens tillbakegang i Skandinavien – et historisk tilbakeblikk*. Vår Fuglefauna 12: 39–43.
- Løfaldli, L., Kålås, J.A. & Fiske, P. 1992. *Habitat selection and diet of Great Snipe Gallinago media during breeding*. Ibis 134: 35–43.
- Tucker, G.M., och Heath, M.F. 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. Cambridge, U.K.: BirdLife International (BirdLife Conservation Series no. 3).

Webbadresser

<http://www-umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>